

Francesc Viadel

Valencianisme, l'aportació positiva

Cultura i política al País Valencià
(1962-2012)



PUV
UNIVERSITAT
DE VALÈNCIA

Valencianisme, l'aportació positiva

Cultura i política al País Valencià
(1962-2012)

Assaig 31

Valencianisme,
l'aportació positiva
Cultura i política al País Valencià
(1962-2012)

Francesc Viadel

Universitat de València

© Francesc Viadel, 2012

© D'aquesta edició: Universitat de València, 2012

Publicacions de la Universitat de València
Arts Gràfiques, 13 – 46010 València

Disseny de la col·lecció i maquetació: Inmaculada Mesa
Il·lustració de la coberta: Daniel Muñoz, *Llarg camí* (2012)

ISBN: 978-84-370-8820-4

Dipòsit legal: V-785-2012

Impressió: Guada Impressors

Aquest poble és un poble vençut i és silenci,
una pell tota estesa foradada de nit.
Aquest poble no sap la memòria i no canta
les paraules tan clares que li heu fet oblidar.
Sap, però, la metralla i la por i els dies.
Aquest poble és un poble que volfeu ben mort.

MARC GRANELL, estrofa del poema *Redreçament*
del llibre *Exercici per a una veu* (1983)

El panorama és negre. Ho és: no ho podria posar ningú en quarantena. Però, de les seves mateixes contradiccions, s'hagué d'originar i va nàixer, un gest de rèplica. La seva procedència és la que es pot suposar, perquè coincideix amb la de casos semblants: el desassossec intrínsec de la classe treballadora, la impaciència –sectorial i transitòria, però vàlida– de la joventut, i l'escrúpol d'alguns intel·lectuals que no es mamen el dit. Llibres, pamflets ciclostilats, avalots, presons, quitrà a les parets, vagues, conciliàbuls, molta esperança i molta voluntat ingènuament ofertes, podrien servir de menció indicativa per a insinuar-se el procés i l'eficàcia. No és per a fer-se il·lusions. Res de tot això no té cap relació amb la «política», no cal dir-ho. És una altra cosa. O la mateixa, però d'una altra manera. No és possible fer política des de tan lluny del centre del Poder: és el que va entendre Llorente i no va entendre Blasco. Però, la ciutadania en la seva petita obligació diària, el que pensi i el que faci en la seva condició de «valencians» i com l'entenguin i la practiquin, és l'únic que compta: l'única política que serveix o pot servir. Per a nosaltres, almenys...

JOAN FUSTER, «País Valencià, una singularitat amarga»,
dins *Un país sense política* (1976).

Índex

Introducció	13
1. Valencianisme, una alternativa de canvi per a un país (in)existent.....	21
2. Cultura i societat. La lluita valencianista per la transformació de la societat	35
3. El País Valencià des de la segona meitat del segle XX. Una aproximació sociològica crítica	51
4. Identitat i cultura durant el franquisme. La construcció del valencianisme.....	61
5. Joan Fuster i el país imaginat. Vigència dels plantejaments de <i>Nosaltres, els valencians</i>	87
6. De la cultura i les idees a la política. Cultura i política: una relació complexa	109
7. Una cultura silenciada. De la persecució local a la posició perifèrica en l'entorn cultural català	177
8. La lluita per l'educació. Valencianisme i escola.....	193
9. Una literatura a la cerca de la normalitat.....	205
10. De la cançó a la música en valencià. Un àmbit en plena efervescència	215
11. Poc teatre i gens de cinema.....	223
12. Art i compromís	237
13. Mitjans de comunicació, mitjans d'invisibilització	245

14. Una nova cultura popular.....	255
15. Un teixit civil d'una solidesa notable.....	261
16. Valencians i valencianisme, el repte de la modernitat, encara	275
Annex	
Alguns noms propis.....	289
Breu guia literària i musical valenciana	400
Bibliografia	425

Introducció

L'assagista Xavier Serra advertia recentment al pròleg del seu llibre *Biografies parcials* del fet que els valencians a penes no sabem res de nosaltres mateixos, una circumstància –afirmava– que es podia constatar fàcilment fent una simple ullada als catàlegs editorials o bé repassant amb un cert deteniment els continguts tractats per la «premsa indígena». Com a conseqüència d'aquesta amnèsia assegurava que vivíem en la més completa desorientació i que, així les coses, reconstruir la nostra memòria recent ens suposaria un tasca ingent i d'una gran complexitat. Entenc i compartesc en tot el seu abast aquesta inquietud o, potser caldria dir-ne, aquest malestar. No m'ha costat gens d'identificar-me amb el seu punt de vista. Tots dos pertanyem a la mateixa generació. Ell és de Sueca i jo d'un poble banyat pel mateix riu, a quatre passes del seu, Algemesí. Amb tota seguretat que devem tenir centres d'interès, lectures i percepcions relatives al nostre entorn coincidents. Altrament, i a poc que durant els darrers anys ens haguem implicat en el procés de revalencianització del país, tal volta haurem detectat uns mateixos fenòmens relatius a la nostra societat i aventurat, també, uns mateixos pronòstics, uns mateixos temors pel seu futur. Molts valencians, com ell i com jo, vàrem *saber* del país com una promesa de futur, com una il·lusió que es projectava esponerosa des de la cultura i des d'una certa política val a dir que del tot insòlita en

la nostra història recent. Imaginàvem una societat infinidament més democràtica que l'actual, menys sotmesa a les influències dels sectors que l'havien dominada des que teníem ús de raó, i més valenciana. Això equivalia, d'una banda a l'arraconament dels tòpics melindrosos i llastants heretats del regionalisme franquista i, de l'altra, a la reinvençió d'un país en termes moderns. Els esdeveniments, com ara un procés autonòmic ple de paranys o la instauració més recent d'un quasi règim polític de tall neoconservador, han modificat del tot aquella visió, posant en dubte fins i tot el que d'alguna manera havia estat una convicció fèrria en la possibilitat d'una transformació efectiva. El país, a la fi, l'hem acabat vivint molts com una realitat difícil de transformar, massa sovint asfixiant. I mentiria, crec, el qui compartint aquests anhels de redreçament que he insinuat, digués que no li preocupa o entristeix l'escassa atenció dels valencians pel seu patrimoni lingüístic o mediambiental, pel futur de l'ús i existència de la seua llengua, el seu irrellevant pes polític en el conjunt d'una estructura estatal que massa sovint juga a la contra, al capdavant la difuminació del seu futur col·lectiu en una mena de vaporós discurs triomfalista que en darrer terme ja sabem que té com a objectiu ocultar dèficits de gestió o la lletjor d'una administració podrida per la corrupció.

La impressió de tot plegat és que la idea de societat impulsada pel bloc conservador amb la seua aposta per les polítiques neoliberals i privatitzadores en l'àmbit econòmic, per la castellanització de la societat de la mà d'un anticatalanisme anihilador, junt amb la desorientació i la submissió d'una bona part dels sectors progressistes, han pogut –de moment– prou més que no pas l'acció constructora, rege-

neradora que defensava el valencianisme democràtic sorgit als anys seixanta a l'ombra de Joan Fuster. Dir el contrari seria voler enganyar-se i és evident que resultaria fatal per a qualsevol temptativa posterior amb la voluntat de capgirar la situació. Del cert que no pocs valencians haurien desitjat que les coses hagueren anat d'una altra manera, que hi haguera hagut un consens clar, adoptat en condicions democràtiques adequades, sobre el futur del projecte col·lectiu dels valencians i no la imposició a penes matisada d'univers simbòlic i d'un marc polític tutelat des del nacionalisme espanyol més ultramuntà. Un marc, cal recordar-ho, defensat al carrer pels violents avalots del *blaverisme* providencialment transmutats, segons la visió històrica de la dreta, en els representants i valedors d'una suposadament amenaçada existència del *pueblo valenciano* per part de valencianistes, catalans i d'altres agents *estrangers*. N'hi hauria hagut prou potser que les *ucedés* i *aliances populares* en les quals varen militar —cal recordar-ho— molts dels actuals dirigents del PP no hagueren abonat la violència política ni les aberracions culturals de l'anticatalanisme local. Segur que el nostre hauria estat un altre país amb una dreta mínimament il·lustrada, sense complexos identitaris i més respectuosa amb el joc democràtic, deslliurada a fi de comptes d'hipoteques de tota mena amb l'antic règim. I és clar, també hauria estat ben distint amb uns socialistes, amb una esquerra, menys acovardida davant l'acaçament, més pròxima a la cultura i amb més intel·ligència política que no la que va demostrar durant els atzarosos anys de la transició. És molt possible que una classe política com la que he esbossat mai no hauria concebut, posem per cas, uns mitjans de comunicació públics com els actuals, contraris

a tota lògica democràtica, o permès un sistema educatiu públic permanentment condemnat a la precarietat, el supremacisme cultural i el linxament ideològic des de la mateixa administració. La situació, però, és la que és. La dreta, ara com ara, és hegemònica i, en conseqüència, aplica immisericordiosa el seu programa el qual –com tothom sap– ha estat sancionat àmpliament a les urnes. Un full de ruta que, a grans trets, es tradueix en l'adopció –dins de les seues possibilitats– d'unes mesures econòmiques en clau neoliberal i en la defensa d'un darwinisme polític angoixant, perillós, en l'àmbit de la vida pública. No cal dir que la castellanització gradual de la societat amb prou feines matisada per un discurs jocfloralesc lleugerament reactualitzat, el deteriorament de la vida institucional o la degradació dels serveis públics, són també conseqüències directes dels seus mandats. Per si no fóra poc, els actuals governants han fet seu el discurs de l'anticatalanisme, combinant-lo amb un victimisme d'ocasió, amb el populisme, la propaganda i la persecució descarada del valencianisme cultural i lingüístic al més pur estil d'un règim autoritari qualsevol. L'anunci de la desaparició de les línies d'ensenyament en valencià o el tancament dels reptidors de TV3 després d'un setge brutal a l'entitat Acció Cultural del País Valencià, són només algunes actuacions del PP valencià.

Aquesta tàctica combinada s'ha aplicat amb més o menys èxit per tal com no ha ensopegat amb una resistència dissuasòria. En certa manera amb el que s'ha trobat la dreta espanyolista i els seus aliats és amb un partit socialista atordit i desmoralitzat que els darrers anys s'ha esforçat notablement per confondre's amb el discurs conservador amb tot el que això representa i amb un valencianisme

tan transversal i productiu com es vulga, però que massa sovint sembla que no pot fer gaire cosa més que refugiar-se en l'exquisidesa cultural, el filologisme o en un alleujador i, alhora, amarg autoexili. I malgrat tot, malgrat tantes condicions adverses que inclouen fenòmens tan punyents com la globalització o la immigració massiva, l'activitat del valencianisme, no només no s'ha aturat sinó que continua mantenint en el temps, de forma sostinguda, una producció cultural digníssima alhora que algunes de les idees centrals del seu discurs encara serveixen una certa capacitat d'impregnació en nombrosos àmbits de la societat valenciana.

D'acord amb Antoni Furió és evident que el valencianisme ha estat –i és– molt més important com a moviment social que el que donaria a entendre l'actual realitat política. I val a dir que també en la política podem constatar a hores d'ara símptomes positius d'inflexió com la irrupció de Compromís (coalició formada pel Bloc, Iniciativa del Poble Valencià i els Verds) que va obtenir a les eleccions autonòmiques i municipals de maig de 2011 uns resultats tan espectaculars com esperançadors, revalidats a les eleccions generals del 20 de novembre.

L'existència d'una Escola valenciana, l'extensa nòmina d'escriptors o músics que en fan un ús normal de la llengua del país, la gernació d'entitats i col·lectius compromesos amb la defensa del patrimoni cultural i mediambiental, la persistència de determinades iniciatives civils, tot plegat, són fets i assoliments que poden no correspondre's amb l'existència d'un partit o d'uns partits estrictament valencianistes amb un gran pes específic. Però no hi ha dubte que tenen influència en les orientacions d'altres que compten

amb un pes social més gran. No hi ha dubte que, al capdavall, han fet molt de camí i han impregnat les maneres de fer i de veure el món d'una part molt important de la societat valenciana. Molt més important del que sovint es diu i es pensa, dins i fora del país. Sense la posada en marxa de determinades iniciatives, d'una determinada opinió pública i d'uns *estímuls*, és evident que encara estaríem més diluïts com a poble singular. En aquest sentit el valencianisme, amb tots els seus ets i uts, ha tingut una importància cabdal en la història contemporània el país. Vet ací la seua aportació positiva. El valencianisme ha nodrit la consciència d'unes quantes generacions i ha fet una aportació cultural immensa. Ha fet i fa una tasca constructiva innegable. Uns altres, malauradament, s'han decantat per plegar-se a les inèrcies dimissionàries i, de vegades, s'han lliurat directament a la tasca tan innoble de la pura destrucció.

No sabem quina serà la nostra evolució social i política, en una època de canvi accelerat, ni com hi encaixarà el valencianisme. De moment cal posar en relleu la seua voluntat de permanència, la solidesa d'aquesta voluntat de futur tot sovint expressada, la riquesa del bagatge d'idees, experiència i assoliments tangibles que ha acumulat. Cal subratllar que ni l'apatia o la por d'una determinada esquerra ni tampoc l'acció adversa, obstinada i militant de la poderosa dreta valenciana, han pogut acabar amb aquest moviment descrit en els seus orígens pel sociòleg Toni Mollà com una *revolució tranquil·la* on els agents de la cultura eren –i són encara ara– els seus principals protagonistes. Aquesta *revolució*, avui ralentitzada, ha estat marcada per no poques vicissituds, desencontres entre els

seus protagonistes (depenent de en quina banda queien, si en la cultural o en la política), ha conegut encerts i errades imperdonables, debats intensos i de vegades acarnissats... i ha aconseguit realitzacions importants ateses unes circumstàncies històriques excepcionals.

A hores d'ara, però, no comptem encara amb un relat històric complet del valencianisme contemporani, ni amb la seua radiografia sociològica, de la mateixa manera que tampoc no tenim una història cultural del país, ni tan sols un diccionari mínim que aplegue els seus protagonistes i les seues trajectòries. Així les coses es corre el perill, entre molts d'altres, que tots aquests anys de producció cultural i esforços polítics, que l'aportació positiva d'un dels períodes més interessants i intensos de la història dels valencians, passe al més estèril dels obllits, que escriptors, filòsofs, sociòlegs o músics... així com obres de vàlua, aportacions diverses, siguen esborrats. I que el silenci i la desmemòria dissuadesquen finalment de crear a desenes de nous valencians amb talent, de sumar-s'hi, de somiar un nou país. Ara mateix plana més que mai l'amenaça de desaparèixer per sempre.

En algun moment, aquest immens i incompreensible buit, unit a la perplexitat que em produïa l'actual situació del país, em varen servir d'inspiració per a l'elaboració d'un treball acadèmic d'investigació sota la direcció del sociòleg Rafael Xambó, a qui haig d'agrair tantes orientacions i troballes interessants. D'aquella feina i d'algunes aportacions i correccions posteriors sorgeix a la fi aquest llibre, aquesta *aproximació* sociològica al valencianisme i les seues vessants cultural i política. Voldria advertir que aquest treball no té la pretensió de fixar uns límits conceptuals amb

El valencianisme ha mantingut al llarg del temps una producció cultural digníssima alhora que algunes idees centrals del seu discurs han impregnat nombrosos àmbits de la societat. Malgrat la pressió ambiental contrària, les traves i la persecució des del poder l'aportació cultural i cívica ha estat impressionant. El valencianisme ha estat decisiu com a moviment social i com a ferment polític. La irradiació de l'Escola valenciana, l'extensa nòmina d'escriptors o músics, la gran xarxa cívica compromesa amb la defensa del patrimoni cultural i natural, la inspiració dels artistes, l'acció cultural de base, la pugna per uns mitjans de comunicació propis, les editorials i les revistes, l'aportació de les Universitats, tot plegat ha impregnat una part substancial de la societat i ha donat consistència a un poble en procés de despersonalització. El valencianisme ha nodrit la consciència d'unes quantes generacions i ha fet una tasca cultural molt més important del que sovint es diu i es pensa. Vet ací la seua aportació positiva. En aquest llibre es ressegueix la trajectòria del valencianisme cultural i polític al llarg de mig segle (a partir de *Nosaltres, els valencians*, de Joan Fuster i fins avui mateix). Una història intensa i plena de descobertes que constitueix una lectura apassionant.

Francesc Viadel (Algemesí, 1968) és periodista i escriptor. Durant uns anys fou cap de redacció a València del setmanari *El Temps*. És autor, entre altres, del recull de poemes *Èxode salnitros* (1988) i de les novel·les *Terra* (2001) i *L'advocat del diable* (2003). Col·labora regularment en mitjans com el *Quadern d'El País*, edició valenciana, *El Triangle*, *Caràcters*, *L'Espill* o *Saó*. En aquesta mateixa col·lecció es va publicar el seu llibre «*No mos fareu catalans*». *Història inacabada del blaverisme* (2009). A hores ara és professor de periodisme a la Facultat de Comunicació Blanquerna (Universitat Ramon Llull).

ISBN 978-84-370-8820-4



UNIVERSITAT
DE VALÈNCIA

PUBLICACIONS
PUV

voluntat de llarga permanència, ni menys encara de ser un compendi tancat i barrat. Pense que aquest llibre pot jugar el paper modest de les primeres traces d'un mapa que hauran de completar altres amb més capacitat, temps, recursos i paciència que jo.

M'he permès d'afegir un apartat biogràfic on es resumeix la trajectòria d'alguns protagonistes de la història que mire de reconstruir i també una guia breu, en absolut canònica, amb la intenció darrera d'invitar als lectors, des d'un entusiasme que té poc a veure amb l'academicisme, a descobrir uns determinats productes culturals. Són llibres o músiques fetes per valencians que personalment m'han captivat, al cap i a la fi una part de tot allò que hem estat capaços d'aportar des del País Valencià al conjunt de la cultura catalana i europea. La tria és, ja ho he dit, limitada, personal, per la qual cosa desitge que ningú no es sentesca contrariat pel fet de no figurar-hi. Les biografies breus, la guia d'obres i la bibliografia tenen, em sembla, un valor indiciari, d'orientació, de restitució. S'han d'entendre com una mostra, com una aproximació. En tot cas, com una contribució, provisional i temptativa, a la lluita contra l'oblit, en la qual tots ens hauríem de comprometre.

FRANCESC VIADEL